

המהפכה שפקעה / נתן אלתרמן

1

מקובל כי גל המרי, הסובב כיום את כדור־הארץ, בצורת מהומות של סטודנטים, אחד הוא בכל המקומות.

"מסאן פראנציסקו עד פראג ומפאריס ועד טוקיו, מטוקיו ועד בלגראד, ועד מוסקבה" – כך ובדומה לכך מתנסחת, כרגיל, מפת־העולם של הגל הזה, בלי הבדל, כביכול, בין המתחולל בארץ וארץ ובגוש וגוש.

יש מדגישים אפילו בפירוש את הצד השווה בין התסיסה שבעולם המערבי ובין זו שבגוש הקומוניסטי. לאמור – כאן ושם מרד ב"מימסד". כאן ושם – קריאת דרור לאדם מכבלי שלטון קופא, ממסגרות־חברה שנתאבנו, מכבלי מוסכמות. יש, כמובן, אמת בתפיסה זו של מידת אחדות, ואף־על־פי־כן מידת השוני רבה יותר ובעיקר – מאלפת יותר.

2

אפילו לגבי המתרחש בעולם המערבי עצמו, יש להבדיל בין תנועה לתנועה ובין מרי למרי, בין אירופה לבין ארצות־הברית.

מזה שנה ומעלה עוקב העולם בסקרנות כנה ופעורת־פה אחרי הניסוחים האידיאולוגיים של תנועות הסטודנטים באירופה ואחרי השמות המרחפים שם בחלל האוויר, שמות של אבות־רוחניים למרד, החל מטרוצקי ומאוי־טסה ועד באקונין, וכמובן מארכס, ועד שמותיהם של הוגים מערביים שעלו פתאום לגדולה במידה שהפתיעה אף את בעלי הדבר עצמם.

טרוצקי, למשל, נעשה אב רוחני למרי, מכוח היותו קרבן המשטר הסטליניסטי. הוא נבחר כסמל של התנגדות לשלטון טוטאלי בלי לשים לב לעובדה שאיש לא היה קנאי יותר ממנו לעקרון הדיקטטורה של הפרולטריון וראיית המשפט המהפכני כפטור מכל סייגים, וכ"טרור אדום" ביוזעים.

שרירות זו של בחירת מורים מתעלמת מן העובדה שאפילו קרבן מובהק של סטאלין כמו בוכארין גרס בשעתו את הדיקטטורה של הפרולטריון במלוא משמעותה, וידועה תשובתו לכתב ששאל

אותו בשנים הראשונות למהפכה מדוע אין מקום בברית-המועצות למפלגות אחרות מחוץ למפלגה הקומוניסטית:

"יש בהחלט מקום גם למפלגות אחרות" ענה בוכארין, "בתנאי שהמפלגה הקומוניסטית תהיה בשלטון והאחרות שתבנה בבית-הכלא".

ססגוניות מיוחדת זו של הפנתיאון המהפכני אשר לתנועות הסטודנטים באירופה, יחד עם צורת "אירועים" שהיו בעיקר חיקוי לאמריקה, גרמו שעד לתקופת המהומות-ממש לא התיחסו אל תנועות-מרי אלו אלא כאל גילויים פרובינציאליים אשר המטרופולין שלהם היא אמריקה.

אכן, ראוי להזכיר ולהדגיש בפירוש כי תנועות-המרי האמריקאיות היו כל השנים הללו עניין שאיש לא הקל בו ראש. תנועות אלו היו תמיד ועודן גם כיום תופעה חברתית ברורה ופוריה, הן מצד ביסוסו העיוני של המרי, הן מצד ביטוי הספרותי החשוב והן מן הצד האזרחי. מלחמת וייטנאם ושאלת הכושים שיוו לתנועות-המחאה צידוק מוחשי ומניע טבעי ומתמיד. במידה שהמרי הזה היה גם מחאה נגד סכנת השליטה הטכנוקראטית, היה לכך צידוק טבעי יותר בארצות-הברית, מחמת טיבה האורבאני סטי המובהק, מאשר בהולאנד, למשל, מקום ש"הפרובוס" נראו כבני כפר וכבוהמה פרובינציאלית, לעומת הביטניקים של גריניץ' וילג', וכל פרעות-שער ויערות בלורית שלהם לא עשו רושם של זקן אחד של אֶלן גינזברג.

3

אך השוני העיקרי, היסודי שבין תנועות התמרדות, הוא לא זה שבין הקמפוסים האירופיים והאמריקאיים, אלא זה שבין המערב ובין הגוש הקומוניסטי. השוני הוא בכך שבעוד אנו מבקשים ניסוחים למטרות ולרעיונות של המרי במערב – כגון מרידה נגד חברת-השפע, נגד ניתוק הקשרות מן ההמונים, נגד הביורוקרטיה נטולת-הפרצוף, - הרי בגוש המזרחי הדברים ברורים הרבה יותר. בגוש הקומוניסטי סובב רוח המרדנות על ענינים שאין להם בעיות הגדרה וניסוח. הדברים הנדרשים הם חופש הביטוי, חופש העתונות, חופש הדעה, זכות המשפט ההוגן, יסודי-חוקה וזכויות אנוש. כלומר, דברים שלשמם למעשה נתחוללה מהפכת אוקטובר לפני חמישים שנה ועכשיו הם נראים שם רחוקים יותר משהיו בימי הצאר.

אפילו מושג: "עולמו של קאפקה", שהסטודנטים במערב מקדשים עליו מלחמה, יש לו בגוש הקומוניסטי משמעות אחרת לגמרי. בפראג נשמע כיום מושג זה לא כסמל של סיוט, אלא כמעט כיעד שאליו יש לשאוף ואליו יש לצאת לחפשי מתוך ההווה, שכן "עולמו של קאפקה" נתפס שם, כפי שאתה חש מתוך הנכתב והנאמר – לא בדמות סיוטיו של המחבר אלא בדמות חירותו לספר סיוטיו בלי סכנת מאסר ועבודת-פרך.

4

אין אני מתכוון לומר כי סיבות התסיסה במערב הן מלאכותיות משום שהן מורכבות יותר מאלו שבגוש הקומוניסטי. רצוני לומר רק זאת שאם בזמנים רגילים אפשר למצוא צד שווה בין המתרחש במזרח ובין גילויי המרי במערב, הרי צד שווה זה נמוג דווקא שעה שפאריס סומרת מיתרסים ומוארת דליקות. לכאורה, יש הוד ומורא של מהפכה אמיתית במראות אלה, אך חמישים שנות המהפכה הרוסית, היודעות משהו על ההמשך שאחרי המיתרסים, מסתכלות דומם אל מהפכה צרפתית זו של "דני האדום" וחבריו כמו שאוניברסיטה עתיקת-יומין מסתכלת בגנון.

היא רואה כיצד האש של המכוניות הבוערות מאירה את הכתובות על הקירות "מהפכה, אני אוהב אותך". היא רואה זאת בחיוך מריר, לא מפני שבצד כתובות כמו "תחי המהפכה" מתנוססות סיסמות כמו "הנשים האדומות עדיפות", אלא משום שהיא מסופקת אם סיסמות כמו "מהפכה אני אוהב אותך" יודעות מה שהן סחות ואם הן שמו אל לב שהקולות העזים ביותר שקראו "תחי המהפכה" נשמעו ברוסיה לא רק לפני מהפכת אוקטובר, אלא גם הרבה לאחר מכן, במרתפי הג.פ.א.ו. מפי מחוללי המהפכה בעמם אל מול כיתות היורים, עושי דבר המהפכה.

כאן אולי אחת התשובות לשאלה התוהה מדוע פקעה המהפכה בצרפת כבועת סבון, מדוע לא יצא מעמד-הפועלים להשלים מה שהחלו הסטודנטים, מדוע לא יצאה המפלגה הקומוניסטית? אותו חיוך מר של חמישים שנות מהפכה לעומת הסיסמות הישנות-חדשות, אותן ידיעות מפראג, אותן ידיעות מווארשה, הן אולי ההסבר. הן ולא רק הסברה שהבורגני הצרפתי הזעיר נבהל ברגע האחרון מפני הפרת הסדר, או סברתו של סארטר, שהמפלגה הקומוניסטית בגדה במהפכה מאחר שיש לה הוראות-קבע ממוסקבה, החלות על כל המפלגות הקומוניסטיות באשר הן, לא לסייע לתנועות הבאות להפוך משטרים מערביים, שכן העולם נתחלק בשעתו ביאלטה ועל חלוקה זו רוצה הקרמלין לשמור. אין ספק שסמכותו של סארטר בענינים אלה מספקת כדי ליתן תוקף לסברתו, ואף-על-פי-כן מותר להניח שעדיין אין זה מסביר את הכל.

5

עד כמה נראו המאורעות בצרפת כמהפכה של ממש, יכולים אנו ללמוד מתוך שיחה שנתפרסמה ב"לייף" (שהגיע עכשיו ארצה) – עם סרוואן-שרייבר, עורכו של "אֶכְסֶפְרֶס" הצרפתי, בימי הבריקאדות בפאריס.

יש לפעמים יתרון גדול בכך שלא כל הפרסומים-שבדפוס מגיעים לכל המקומות בעולם במהירות-הבזק, ושעוד יש כתבי-עת שבאים באיחור של ימים ואף שבועות. הודות לכך אתה קורא את הדברים על פני רקע שנתחלף בינתיים, וחילופים אלה משווים לנאמר מימד נוסף ומשמעות מפתיעה. כיום אנו קוראים איפוא כי סופר "לייף" שואל את עורך "ל'אֶכְסֶפְרֶס" אם המשבר בצרפת פירושו קצו של דה-גול או קץ הגוליזם. והעורך עונה: "בלי שום ספק. אולי לא בשבוע הבא, כמובן, אך ימיו ספורים".

את המאורעות בפאריס הוא רואה כמהפכה התעשייתית השנייה לאחר 1789 והוא חוזה סיכוי של התפוצצות לכל חברה מאורגנת שבעולם. לכשנשאל מה יבוא במקום דה-גול, הוא אומר כי העם ימצא מעתה צורות חדשות של השתתפות במימשל. לעתיד לבוא הוא חוזה אפילו את חידוש הפורום הרומי העתיק, כדרך של דימוקראטיה ישירה. אמנם זו אוטופיה, הוא אומר, אך כל מהפכה היא שוחרת-אוטופיה מטיבה.

רק שכרון השעה הוא שאיפשר לו, כנראה, לדבר בהקשר זה על האוטופיה בלבד, בלי להזכיר מה שמהפכה כזאת עלולה להביא לפני-כן ולאן היא עשויה להתגלגל בפרק שבין המיתרסים ובין האוטופיה.

6

ואף-על-פי-כן דומה כי ההסבר הטוב ביותר לכשלון מהפכת-מאי בצרפת, הוא טיבם של ראשי מחולליה, הם והדברים שנשמעו מפיהם.

בירחון הצרפתי "מאגאזן ליטור", שגם הוא הגיע עתה, אנו מוצאים שיחה עם דני האדום. כדאי להביא כמה מדבריו כדי לחוש כי ניסוחים שצלילם הוא אולי סביר בימי מופעים רגילים, נעשים דבר מופרך ומגוחך שעה שהם נשמעים על רקע של באריקאדות ממש וכהסבר לדרכה של מהפכה מתגשמת... בהשיבו לשאלה מה הן מטרות התנועה המהפכנית, הוא אומר:

"תוך כדי פעולה, הולכת ומתיצבת באופן ברור יותר ויותר בעית המעבר מן התיאוריה אל הפראקטיקה ומן הפראקטיקה אל התיאוריה. בזמן שעמדנו במאבקים ברורים נגד הדיכוי הספסואלי, בעד חופש ההבעה הפוליטית, בעד פוליטיזציה של הסביבה האוניברסיטאית, נתקלנו בדיכוי טוטאלי, עד להשתוללות הנוכחית. מכאן ואילך עלינו לפתח סטרטגיה חדשה של פוליטיזציה כדי להציג בעיות פוליטיות ובהציגנו את הבעיות הפוליטיות הללו יתגלו לפנינו המטרות המדוייקות, בתוך האוניברסיטה, ובאופן כללי יותר בחוג מערכת החינוך, ומחוץ לתחום זה – תוך התקשרות עם מעמד-הפועלים".

אם נוסיף שקטע זה אינו אלא אחד הפנינים שבמחרוזת ייקל אולי להבין משום מה בחר "מעמד-הפועלים" שלא להפוך את צרפת ראשה-למטה למען פרוגרמה זו, ומשום מה הסתפקו עשרת מיליוני השובתים בהטבות-השכר שהשיגו ולא המשיכו במהפכה טוטאלית, בהנהגתו של דני.

כדי להוסיף תג לדמותו של המנהיג כדאי אולי להביא גם שאלה צדדית שנשאל ותשובתו לשאלה זו, תושבה שיש בה הכל, וחסרונה הוא רק בכך שאין היא תשובה אלא התחמקות.

"הוריד עזבו את גרמניה בזמן הנאצים – שאל הכתב הצרפתי – ואתה אינך בעל לאומיות צרפתית".

"אני בעל לאומיות גרמנית – ענה דני בנדיט-כהן – ובכלל אני מצפצף על כל לאומיות שהיא".

7

תהליכי־מרי עמוקים וכנים מתחוללים בדור הצעיר של החברה המערבית ואין ספק שהסכנות הצפויות לחברה זו אינן דמיון־שווא. כלי־הנשק־הקטלניים שהחלטת הפעלתם היא מחוץ לפיקוח ציבורי, העוני המשווע של מחצית־העולם, סכנות המדע הפותח אפשרויות־שליטה לא משוערות של מעטים על רבים, כל אלה מצדיקים כל מאמצי תמורה, אך דומה כי האמצעי האחד שאין לסמוך עליו כדי לחולל בו את המהפכה הרצויה, הוא כיום המהפכה עצמה. וככל שהידים המחוללות אותה תהיינה מאומנות יותר וחזקות יותר, כן תגדל סכנתה.

אותו חיקוי של רבולוציה שהתחולל בצרפת בימי מאי הוא לא מהפכה שנכשלה אלא מישחק לא־צפוי שנגמר בטוב פחות או יותר.

הרובד שבו יש צד שווה בין מאמצי הפורקן בגוש המזרחי ובין המרי המערבי הוא קודם־כל

הרובד שבו היחס לדברים הוא רציני ואמיתי, נקי מתבליני קרנבאל.

ייתכן שצעירי הגוש המזרחי, הנאבקים כיום עם יסודי־דברים, פשוטם כמשמעם, סופם להביא

בשורה גם למערב, מכוח כובד־הראש, מכוח ההבנה שלא כל עת היא עת לשחוק, מכוח מגע בשרם

ודמם של ענינים כמו כבוד האדם וחירותו.